

Semantiikka: kysymys uskonnollisen kielen luonteesta

Timo Eskola/STI

1. *Semantiikan määrittely.* Uuden testamentin tutkimuksella on tiettyjä edellytyksiä, joista kreikan kielen tuntemus on ensimmäinen. Pelkkä kielen osaaminen ei kuitenkaan vielä auta pitkälle, sillä lukijalla täytyy olla käsitys siitä, mitä sanat merkitsevät. Se taas ei olekaan niin yksinkertainen asia kuin voisi kuvitella. Sanan merkitysoipista on aikojen kuluessa ollut erilaisia käsityksiä. Perinteisesti on uskottu tavallisen sanakirjamerkityksen ja sitä täydentävän etymologisen (sanan alkuperän) tutkimisen tuottavan riittävän tuloksen. Tällaista käsitystä on jouduttu korjaamaan siirtämällä painopistettä sanan käyttöyhteyden tarkasteluun. Sanat saavat varsinaisen merkityksen siitä käyttöyhteydestä, jossa ne esiintyvät.

2. *Esimerkki merkitykseen vaikuttavista tekijöistä*

etymologia:

paalu (maahan lyöty puu)

stauron

leksikaalinen eli sanakirjamerkitys: 'paalu', 'risti'

'cruX', 'cross', 'kors'

(< paalun muoto T)

merkitys käyttöyhteydessä:

1. Teloituspaalu	"Ja kantaen itse omaa ristiään..." (Joh. 19:17) "ottakoon ristinsä ja seuratkoon..." (Mark. 8:34)
2. Jeesuksen risti	"hamaan ristin kuolemaan asti..." (Fil. 2:8)
3. Risti lain kumoajana	"sen kirjoituksen... hän otti... pois ja naulitsi ristiin" (Kol. 2:14)
4. Sovitussanoma	"sana rististä on hullutus niille, jotka kadotukseen joutuvat" (1. Kor. 1:18) ÔO lovgo" ga;r oJ tou' staurou' toi"" me;n ajpollumevnoi" mwriva ejstivn, toi"" de; sw/zomevnoi" hJmi'n duvnamii" qeou' ejstin.
5. Kristillinen sanoma	"ettei heitä Kristuksen ristin tähden vainottaisi" i{na tw'/ staurw'/ tou' Cristou' mh; diwvkwntai (Gal. 6:12)

3. *Semantiikan kaksi tasoa.* Sanalla on leksikaalisen merkityksen ("Sinn") ohella myös kohde, referenssi ("Bedeutung"). Kyse on kielen funktiosta eli tehtävästä, joka tuo esille sen, *mistä* puhutaan. Tämän maailman "oliot" identifioidaan lauseessa johonkin. Kuten edeltä nähtiin, sanalla 'risti' voidaan identifioida lauseessa varsin monia eri asioita. Ne ovat pääsääntöisesti yhteydessä

Jeesuksen ristiin, mutta merkitys on eri yhteyksissä laajempi. Lisäksi voidaan huomata, että esimerkiksi kohtien 4 ja 5 ymmärtämisessä ei sanan etymologia auta enää lainkaan eteenpäin. *Teologian mielenkiintoisia kysymyksiä on, miten kielessä indentifioidaan Jumalan maailmaa.*

4. Semantiikka ja maailmankuva

Onko kieli sidoksissa aikaansa? Miten yhden kauden puhe voi viestiä toisten kausien ihmisille? Nämä kysymykset liittyvät käsitykseemme kielen luonteesta. Semanttinen teoria johtaa uuteen semanttiseen tulkintateoriaan.

Tulkinnan historiassa luonnontieteellisellä maailmankuvalla oli olennainen merkitys Raamatun uudelleentulkinnalle. ”Myyteistä riisumisen” ohjelma korosti Raamatun kolmikerroksista maailmankuvaa. Tulkintaa perusteltiin sillä, että ensimmäisillä kristityillä oli erilainen maailmankuva kuin meillä. Siksi he kuvailivat uskonnollisia kokemuksiaan eri tavoin kuin nykyajan ihmiset. Heidän maailmankuvansa oli kolmikerroksinen. Niinpä toivon Jeesuksen elämisestä kuoleman jälkeen väitetään muotoutuneen tuon maailmankuvan mukaan.

Ensimmäisten kristittyjen maailmankuva olikin ilmeisesti kolmikerroksinen. Monet tuon ajan ihmiset ajattelivat maan olevan eräänlainen pannukakku, kuten nykyään leikillisesti sanomme. Niinpä apostolien sanomankin piti kaiku maan ”ääriin” saakka. Tunnetut maailman rajat nimittäin löytyivät merien rannoilta ja vaikkapa Gibraltarilta. Amerikkaa ei ollut tietenkään löydetty eivätkä merimiehet uskaltaneet purjehtia Britannian saaria kauemmas.

Elettiin aikaa, jolloin auringon uskottiin kiertävän maata. Maan ylle kaartui jonkinlaisesta metallista taottu, kova kansi, taivaanvahvuus. Aurinko ja kuu kulkivat sen pinnalla. Kannen yläpuolella sijaitsi konkreettisesti Jumalan asumus. Maan alla puolestaan oli tuonela mahtavien pylväiden varassa.

Tuossa kolmikerroksisessa maailmankuvassa ei tietenkään ole mitään hävettävää. Emme toki kuvittele, että Raamatussa Jumala ilmoittaisi ihmisille lopullisen tieteellisen käsityksen tästä maailmasta. Keskiajalla tosin niin uskottiin, ja papisto kävi ankaraa taistelua tiedemiehiä vastaan. Lopulta kuitenkin kirkonkin oli uskottava, että maa kiertää aurinkoa. Mutta tarkoittaako se sitä, että kristinuskossa ja ylösnousemususkossa olisi tapahduttava kopernikaaninen muutos?

a. Maailmankuvan merkitys sanomalle

Kolmikerroksinen maailmankuva vaikuttaa kyllä käsitteisiin ja myös siihen sanastoon, jota käytetään. Mutta siitä ei suinkaan voi tehdä sellaista johtopäätöstä, että käytetyillä lauseilla ei olisi enää mitään merkitystä. Vaikka Jumalan olisi kuviteltu asuvan pilvien toisella puolella taivaankannen takana, kyseessä oli joka tapauksessa pyrkimys kuvata Jumalan todellista olemassaoloa. Maailmankuvan vaihtumisesta ei suinkaan seuraa se, että emme enää uskoisi lainkaan Jumalan olemassaoloon.

Jotta osaisimme arvioida Raamatun kielen ja siihen liittyvän merkityksen suhdetta, meidän on kiinnitettävä huomiota kielen luonteeseen. Nykyisen kielitieteen mukaan sanoilla on kahdenlainen merkitys. Ensinnäkin niillä on sanakirjamerkitys, jonka määrittelyyn riittävät pelkästään toiset sanat. Tuollainen merkitys riippuu täysin sanojen keskinäisestä suhteesta.

Puheessa sanoja ei kuitenkaan käytetä sanakirjamerkityksessä. Puheessa ne viittaavat aina johonkin todellisuuteen. Silloin sana saa merkityksensä siitä, mihin se viittaa (eli ns. referenssistä). Yksinkertaisen kouluesimerkin mukaan siten sana tuoli voidaan määritellä niin, että se eroaa penkistä ja sohvasta. Mutta kun sanon lauseen "huoneessani on tuoli", en tarkoita mitä tahansa tuolia. Lauseen merkitykseen liittyy olennaisesti juuri se tuoli, jolla on pitkä sukuhistoria ja jonka olen itse maalannut sekä kunnostanut. Lauseellani ei ole täyttä merkitystä, ellei juuri tuon tuolin ajatella olevan sen kohteena.

Jumalasta puhuessamme käytämme yleensä aina muita kuin Raamatun alunperin sisältämiä nimityksiä. Suomen kielessä käytämme yleisnimitystä "jumala", joka voi periaatteessa tarkoittaa mitä jumaluutta tahansa. Nimityksen sanakirjamerkityksen perusteella ei ole mitään mahdollisuutta tehdä sellaista johtopäätöstä, että kyseessä olisi kristittyjen Jumala. Se ei kuitenkaan merkitse sitä, etteikö Raamatun teksti tarkoittaisi juuri kristittyjen Jumalaa. Raamatun lauseiden merkitykseen kuuluu erottamattomasti se, että nimityksellä "Jumala" tarkoitetaan Vanhan ja Uuden testamentin Jumalaa, Israelin Jahvea ja Jeesuksen Kristuksen Isää.

Juuri tuo kielen merkityksen kaksinainen luonne paljastaa meille, miten Raamatun teksti voi puhua meille yliluonnollisesta todellisuudesta. Käytämme puheessamme jatkuvasti sanoja, jotka ovat inhimillisen rajallisuuden synnyttämiä. Useimmat sanat koskevat tavalla tai toisella tätä luotua maailmaa. Se ei kuitenkaan tarkoita sitä, että emme voisi puhua lainkaan Jumalasta tai hänen yliluonnollisesta todellisuudestaan. Teemme sen juuri oman rajallisen puheemme avulla. Silloin puheemme ei saa lopullista merkitystä tästä maailmasta, vaan se viittaa Jumalan todellisuuteen.

b. Uskon metaforinen kieli

Kun hermeneutiikassa pohditaan maailmankuvan ja kirjoittajien käyttämän kielen merkitystä sanoman sisällölle, mielenkiinto kohdistuu käytetyn kielen luonteeseen. Silloin on kysyttävä, onko kirjoittajan sanoma sidoksissa vanhentuneisiin – ja siksi nykyään hylättäviin – käsitteisiin.

Hermeneutiikan syvyyssulottuvuus löytyy uskonnollisen kielen Jumala-puheesta. Raamatun lukija ei pohdi hermeneutiikkaa ainoastaan kirjoittajan viestinä, vaan myös Jumalan viestinä ihmiselle. Raamatun sanoma antaa ymmärtää, että siinä on kyse Jumalan todellisuudesta. Jumalasta puhutaan inhimillisen kielen ja inhimillisten kuvien avulla. Puhutaan isästä, papeista, uhreista, lampaista, rakkaudesta jne. Uskon kieli on luonteeltaan metaforista. *Metaforan avulla halutaan sanoa jotain Jumalan todellisuudesta.* Hermeneutiikka pyrkii selvittämään myös tätä tavoitetta.

Metaforan lähtökohtana Raamatussa on yleensä inhimillinen vertauskuva. Tämä metafora sisältää sekä yhdistäviä että erottavia piirteitä kuvan ja sen kohteen välillä. Esimerkiksi kristologiassa nuo yhdistävät piirteet liittyvät usein historiaan ja historiaa selitetään niiden avulla.

(a) Jeesus on kärsimyksessään "palvelija, jota lyödään".

(b) Jeesus on ristillä kuollessaan "pappi, joka uhraa kansan edestä"

(c) Jeesus on ylösnousemuksessaan "kuningas, joka asetetaan valtaistuimelle".

Ensinnäkin on sanottava, että metaforien käytölle Jeesuksen elämänvaiheet antavat riittävän oikeutuksen. Evankeliumien kertomus Jeesuksesta esittää hänet Israelin palvelijana. Niin hänen toimintansa ja opetuksensa kuin esikuvallinen jalkojen pesemisen draamallinen tekonsakin nostavat esille tätä piirrettä. Hänen alistumisensa profeetalliseen häpeään kertoo palvelijan

tehtävästä. Temppelekkulttiin liittyvään uhriajatukseen Jeesuksen kohtalon yhdistää hänen kuolemansa. Ylösnousemuksen osalta yhtymäkohta löytyy korotuksen ajatuksesta.

Toiseksi voidaan kiinnittää huomiota siihen, että metaforina toimivat Israelin perinteestä otetut kuvat. Niillä ei ole konkreettista liittymäkohta Jeesuksen elämään. Jokainen tietää, että Jeesus ei ollut pappi Jerusalemin temppeleissä. Hän ei elättänyt itseään palvelijana eikä joutunut orjaksi. Kuninkuus puolestaan toimi pelkkänä vitsinä hänen teloittajilleen. Metaforan tarkoitus ei olekaan nostaa esille kuvan inhimillisen näkökulman merkitystä, vaan sen avulla pyritään tuomaan esille jumalallinen todellisuus kuvan takana. Ensimmäiset kristityt teologit olivat vakuuttuneita Jeesuksen elämäntehtävän pelastushistoriallisesta merkityksestä.

c. Metaforisen kielen yhdistävät ja erottavat piirteet

Näiden metaforien *yhdistävinä piirteinä* voidaan pitää kolmea seikkaa: Jeesus toimi kuin palvelija, hän toimitti papin tehtävän ja hän saavutti kuninkaan aseman. Palvelijan tavoin Jeesus antautui kärsimykseen. Papin tavoin hän vei uhrin Jumalan eteen. Kuninkaan tavoin hän istuu valtaistuimella hallitsemassa.

Tällaisten yhdistävien piirteiden luomien lähtökohtien perusteella metaforien varsinainen tulkitseva voima liittyy niiden *erottaviin piirteisiin*. Taivaallisena ja jumalallisena palvelijana, pappina ja kuninkaana Jeesus on jotain paljon enemmän kuin maalliset vertauskuvansa.

(a) Jeesus “palvelijana” on Jumalan lähettämä palvelija, joka antautuu Jumalan tahtoon tuottaakseen pelastuksen ihmisille

(b) Jeesus “pappina” on ihmisten syntien sovittaja ja uhraa täydellisen uhrin pyhän Jumalan edessä koko maailman syntien tähden

(c) Jeesus “kuninkaana” on eskatologisen, messiaanisen valtakunnan hallitsija, joka voittajana hallitsee kaikkia kansoja.

Vaikka uskon metaforinen kieli on tällä tavalla kaksijakoista, me kuitenkin ymmärrämme sen avulla jotain Jumalasta ja Hänen maailmastaan. Kun Jumalaa kutsutaan Isäksi, me ymmärrämme jotain Hänen olemuksestaan. Hän ei ole pelkästään Aadamın isä tai Kristuksen isä, vaan “koko maailman Isä”. Edelleen Jeesuksen vertauksissa olevat maininnat Jumalasta isäntänä tai kuninkaana viestivät meille hyvin yksiselitteisen ajatuksen Jumalan hallintavallasta.

Metaforateorian perusajatuksena on täten kahden käsitteistyksen alan tai jopa kahden todellisuuden rinnastaminen. Yhdistävien ja erottavien piirteiden avulla metafora täyttää hermeneuttisen tehtävän näiden kahden alueen välillä.

Saarnan valmistajan erityisenä työnä on Jumala-puheen arviointi ja sen välittäminen tämän päivän ihmiselle. Silloin hän joutuu pohtimaan sitä, mikä on uskonnollisen puheen metaforien tarkoite ja se “muuttumaton”, mitä metaforat pyrkivät viestimään. Perinteinen ja ennen kaikkea moderni käsitys ilmoituksesta olettaa, että metaforat yltyvät jumalalliseen todellisuuteen ja niillä on totuusarvo. Uskon kieli ei siksi tyhjenny ihmisten aikaan sidottujen ja subjektiivisten kokemusten kuvauksiksi. Maailmankuvan muuttuminen ei voi muuttaa sitä, *mistä* puhutaan. Siksi hermeneutiikassa voidaan sanoa: *metaforat välittävät meille todellisen tiedon Jumalan ja ihmisen välisestä suhteesta.*